
IN MEMORIAM

Dr. AHMED S. ALIČIĆ (1934.-2014.)

- Sjećanje na lik i djelo -

Vijest da je 11. augusta 2014. godine nakon duge i teške bolesti umro u 81. godini života naš istaknuti osmanista i moj profesor na postdiplomskom studiju iz osmanske historije prof. Ahmed Aličić nije me iznenadila. Očekivalo se. Jasno je bilo na promociji njegovog posljednjeg prevodilačkog pothvata *Opširni katastarski popis za oblast Hercegovu iz 1585. godine*¹ da se smrt približila. Ipak, kad se smrt dogodi, teško pada spoznaja da ubrzano nestaju oni koji su činili naše okruženje, a saznanje da su još među nama davalo je nama malo mladima jedan osjećaj sigurnosti, osjećaj kao da na nas red još neće doći, te da još uvijek ima neko iz oblasti kojom se bavimo od kojeg možemo, ako zatreba, da saznamo i prihvatimo nešto od njegovog saznanja i iskustva.

Prof. Aličić rođen je u Kljunama kod Nevesinja 6. marta 1934. godine. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu. Radio je kao profesor arapskog i turskog jezika pet godina u toj medresi, a potom do kraja svog radnog vijeka (od 1963. do 2004.) u Orijentalnom institutu u Sarajevu, gdje je jedno kratko vrijeme (1984.-1985.) bio vršilac dužnosti direktora a u periodu 1989.-1992. bio je direktor. U OIS-u je prošao sva stručna i naučna zvanja iz historije osmanskog perioda i završio je kao naučni savjetnik. Predavao je jedno vrijeme na Filozofskom fakultetu u Sarajevu na Odsjeku za historiju osmanskog perioda *Historiju Bosne od 15. do 18. stoljeća i Osmansku diplomatiku i paleografiju* na postdiplomskom studiju na navedenom odsjeku te predmete *Islamska civilizacija i Turska diplomatika i paleografija* na dodiplomskom studiju Odsjeka za orijentalistiku. Bibliografija, detalji o njegovom ukupnom djelovanju i utisak o njegovom liku profesora najbolje su opisani u radu ispisanom perom jednog njegovog studenta 2002. godine,² kada je penzionisan, te ću stoga ovdje, da bih izbjegla ponavljanja, nastojati govoriti na drugi način, tj. onako kako ga ja razumijevam uz objašnjenje onih aspekata njegovog djelovanja i načina rada koji su me interesirali i koje sam pratila.

Uvjerenja sam da nije dovoljno posthumno govoriti u nekom naučnom časopisu o liku jednog istaknutog profesora a da se ne govori i o onima s

---

1 *Dešifrirao i sa osmansko-turskog jezika preveo i naučno obradio* Ahmed S. Aličić, Sarajevo, 2014. Ovaj projekat je pomoglo Federalno ministarstvo kulture i sporta FBiH.

2 Fahd Kasumović, "Pedagoško-naučni portret dr. Ahmeda S. Aličića (povodom sedamdesetogodišnjice rođenja)" *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, knjiga XIV/1, Sarajevo, 2010.

kojima je bio povezan, koji su mu u određenom pogledu bili učitelji te čiji je rad nastavio. Iako se kretao među mnogim istaknutim orijentalistima/osmanistima u vrijeme dok je naučno sazrijevao (Branislav Đurđev, Hamid Hadžibegić, Ešref Kovačević, Adem Handžić, Avdo Sućeska i drugi) prof. Aličić se nedvojbeno, po utjecaju koji su na njegov izvršili, može odrediti kao nasljednik Nedima Filipovića i Hazima Šabanovića, dvojice naših izuzetnih osmanista koji su djelovali u Bosni između dva posljednja rata i koji su uspostavljajući osnovne pravce osmanističkih istraživanja fundamentalno doprinijeli razumijevanju osmanskog razdoblja naše historije. *Kako je prema tome moguće pozicionirati Aličića između ove dvojice naših cijenjenih naučnika?* Aličić sam sebe naziva učenikom Šabanovića, a uočljivo je da upravo njega rado spominje i da posebno cijeni njegovo djelo. Mišljenje koje iznosi o njemu sigurno jeste utemeljeno na činjenici da je Šabanović, npr., svojim prevodom deftera iz 1455. godine prvi kod nas uspostavio standard kako treba pristupiti obrađivanju deftera kao primarnih izvora za razumijevanje prirode i prakse uspostavljanja osmanskog sistema na našim prostorima kako u pogledu uvodnih razmatranja, uzornih rješenja osmanske grafije tako i kad se tiče samog prevoda, donošenja osmanskog teksta u njegovom prepisu, te davanja preciznog vokabulara, kao i više drugih vokabulara kasnije, koji su činili osnov, obrazac i početak za sve kasnije radove na ovom planu. Aličić je predano pratio rad svog učitelja koristeći njegovu metodologiju, njegovo iskustvo, čime je i njegov kasniji rad, sigurno, uveliko bio olakšan. Tako je priredio 1985. godine *Turske katastarske popise nekih područja zapadne Srbije XV i XVI vijeka*.³ Aličić se kao mlad asistent našao u OIS-u u vrijeme kada je pokrenuta veoma snažna praksa prevođenja osmanskih popisnih deftera u okviru radnih zadataka pojedinih uposlenika ove ustanove. Prof. Filipovića suzdržano spominje iako je sasvim očigledno da je njegova sklonost ka radu na dešifriranju osmanskih deftera (a kasnije je to interesovanje proširio i na druge osmanske dokumente) došla do izražaja jednako pod utjecajem i Šabanovića i Filipovića. Sigurno je da je posebno cijenjeni naučnoistraživački rad Filipovića o Vlasima podstakao njegov izbor da prevede i defter: *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*⁴ (sačinjen u periodu 1475.-77. godine), a također i drugi radovi cijenjenog profesora ostavili su snažan utisak i pečat na njegovo razumijevanje kao i na njegov kasniji izbor da prevede defter: *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*.⁵

3 *Turski katastarski popisi nekih područja Zapadne Srbije XV i XVI vek*, I-III, Čačak 1984. I 1985. Priredio Ahmed S. Aličić

4 *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina, Sarajevo 1985*. Uvod, prevod, napomene i registre priredio: Ahmed S. Aličić.

5 *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine. Dešifrirao i sa osmansko-turskog jezika preveo i naučno obradio* Ahmed S. Aličić, Mostar 2008. Ovdje treba istaći da

Učestvovao je u obradi i značajno korigavao defter: *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*.⁶ Baveći se dešifriranjem teških rukopisnih grafija ili uređivanjem, priređivanjem i korigiranjem prevedenih deftera, unatoč velikoj naučnoj akribiji i iskustvu, nije mogao stići da uz nekoliko izuzetno vrijednih izvornih naučnih radova napiše više od dvije knjige.⁷ I dok se Filipović, pored rada na defterima, bavio prvenstveno pitanjima na globalnoj razini, koja određuju samo funkcioniranje Carstva i koja čine osnov njegovog posebnog ustrojstva, prije svega ideološkog i ekonomsko-privrednog, te pitanjima opstanka i održanja onog sistema i njegovih nosilaca koji su ga kontrolirali ili htjeli kontrolirati kroz razne pokrete, konflikte i njihova razrješenja, dotle su se i Šabanović, a na njegovom tragu kasnije i njegov učenik Aličić, prvenstveno orijentirali na lokalnu razinu i ono što je kroz navedene izvore bilo vidljivo kao implementacija tog sistema u lokalnoj bosanskoj varijanti. U tom pogledu oni su se fokusirali, a prije svega Šabanović, na konkretne detalje i njihovo razrješenje dajući opis, evidentiranje, faktografiju, terminologiju koja se odnosi na administrativno-upravnu organizaciju ejaleta, gdje Šabanović daje uglavnom ustanove klasičnog perioda, a Aličić koristeći, kako sam navodi, njegova rješenja, kada je bilo u pitanju klasično razdoblje, opredjeljuje se za period od 1789. godine, kada se naziru planovi o provođenju reformi, pa preko praćenja intenzivno sprovedenih reformi tanzimatskog perioda sve do 1878. godine, kada je Bosna ušla u fazu pod vlašću “dvozglavog orla“ i bila u fazi izlaska iz Osmanske države i kad je ulazila u period modernizacije. Njegova knjiga *Uređenje bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine*, Sarajevo, 1983., ostaje osnov za svako buduće produbljivanje znanja o navedenom periodu jer uključuje između ostalog značajan dio dokumenata Vilajetskog arhiva, koji je uništen.

Može se reći da se Aličić, uglavnom, nije upuštao u duhovno, ideološko niti u kulturno književno stvaralaštvo, dakle nije zahvatao sve teme osmanskog razdoblja u njihovoj svekolikoj raznorodnosti izuzev što je učestvovao, iz pijeteta prema Šabanoviću, u priređivanju njegovog djela *Književnost BiH muslimana na orijentalnim jezicima*. Također je svojevremeno učestvovao

---

dešifriranje, uređivanje i priređivanje osmanskih izvora, a posebno deftera, nikako nije jednostavno s obzirom na činjenicu da mali broj osoba može imati uvid u originale te je na takvom prevodiocu velika odgovornost budući da većina historičara preuzima podatke iz navedenih izvora bilo kao informaciju koju u cjelosti prenosi bilo kao temeljni izvor za svoje eventualne analize.

6 *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, Sarajevo 2007. Obradili: Fehim Dž. Spaho i Ahmed S. Aličić. Priredila: Behija Zlatar.

7 Kao što je navedeno o tome je F. Kasumović 2002. godine sačinio jednu bibliografiju, a u ovom In memoriam- sjećanju navode se prevodi deftera hercegovačkog sandžaka iz 1585. i jednog novopazarskog sidžila što je nakon penzionisanja pa do svoje smrti uspio uraditi i dati da se objavi.

kao glavni i tehnički urednik u uređivanju Korkutovog prevoda Kur'ana, izdatog 1977. godine, što je predstavljalo izuzetno važan projekat OIS-a.⁸

Da bi se oslikao njegov lik, važno je napomenuti da je prof. Aličić pokazao da ima sklonosti ka prenošenju znanja i ka profesorskom pozivu, iako se tim pozivom u osnovi kratko bavio, ali ipak dovoljno da ga pojedine generacije po tome pamte.⁹ U tom smislu iznio je određene činjenice iz prakse osmanskog sistema onako kako su se ispoljavale i kako su njemu, preko uvida u dokumente, bile jasne i vidljive te je stoga na iskazivanju svojih viđenja i uvjerenja na njemu svojstven način insisitirao, što je tako ostajalo zapamćeno od strane njegovih studenata. Naprimjer: *uvijek je ponavljao i naglašavao da je osmanski sistem svjetski sistem, a ne sistem jednog društva, plemena ili zajednice, koji je uključivao pripadnike svih naroda ne samo po plemeni-taškoj osnovi nego po osnovi sposobnosti da se navedeno lice integrira u taj sistem. Zastupao je mišljenje da nije bilo uzurpacije državne mirijske imovine od strane timarnika spahija s obzirom na to da je država do kraja ostala vlasnikom zemlje, a samo se trgovalo tapijama. U vezi sa islamizacijom isticao je da džizja u Bosni nije utjecala na širenje islama. A uvođenje odžakluka nakon poraza kod Siska držao je onim faktorom koji je kod Bošnjaka utjecao na formiranje svijesti o nacionalnoj posebnosti. Naročito sam zapamtila njegovu konstataciju i saznanje da su neka od određenih poreskih davanja kao što je džizja, npr., bila u osnovi vezana za karakter zemlje, tj. za ono kako je upisana, a ne za onog ko je drži, dakle ne u odnosu na lični, vojnički ili rajin-ski status.* Ovo su uglavnom sve pitanja koja se tiču klasičnog osmanskog sistema. Međutim Aličić se u osnovi ipak opredijelio, kao što sam već rekla, za tanzimatske i reformske teme odabравši period 1789.-1878. godine nakon što je završio magistarski rad o državnom uređenju u Bosni 1865.-1878. A također je izabrao, po preporuci Šabanovića davne 1968. godine, i svoj doktorski rad o Gradašćevićevom pokretu koji je prof. Aličić odbranio 1996. godine pod naslovom *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine* ustvrdivši da je taj pokret centralno pitanje bosanske povijesti, a u osnovi je to bio pokret koji je predvodio određeni značajan dio bosanske elite, jako osmanski orijentirane u predreformskom razdoblju, koja se suprotstavljanjem reformama trudila zadržati privilegije koje je gubila. Da li doista i jeste

8 U predgovoru ovoga izdanja Sulejman Grozdanić, tada direktor Orijentalnog instituta u Sarajevu, ustvrdio je da je Kur'an djelo Muhameda, a.s., što je izazvalo burne polemike i negodovanje. U ponovljenom izdanju ovoga prijevoda od strane Starješinstva Islamske zajednice za BiH, Hrvatsku i Sloveniju (Sarajevo, 1984.) ovaj predgovor je izostavljen a novi je napisao Dr. Ahmed Smajlović, tada predsjednik Starješinstva.

9 Između ostalih aktivnosti te vrste održao je u Gazi Husrev-begovoj biblioteci prije nekoliko godina za zainteresirane polaznike tromjesečni kurs na iščitavanju tapijjskih deftera osmanske grunтовnice formirane nakon tanzimatskih reformi.

„centralni“ i u kolikoj mjeri, opet je pitanje o kojem bi se dalo još istraživati i donositi stavove. Treba napomenuti da je u svom radnom vijeku radio i kao tehnički i glavni urednik brojnih edicija OIS-a i nekih drugih institucija u BiH kao što je Bošnjački institut, koji je u suradnji sa OIS-om izdao *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine* izdat 2000. godine, a za koji je prof. Aličić dao opširan uvod.¹⁰

Dva posljednja prijevoda na kojim je radio bila su: novopazarski sidžil izdat 2012. godine u izdanju Historijskog arhiva „Ras“ i Historijskog arhiva Sarajevo pod naslovom: *Sidžili kadije kaze Novi Pazar od 1766. do 1768. godine* i defter „iz oblasti Hercegovih“ (Hercegovačkog sandžaka) datiranog 1585. godine, objavljen 2014. godine. Navedeni novopazarski sidžil je jedini sidžil koji je uzeo u obradu pošto se profesor uglavnom bavio defterima koristeći i ponešto od drugih dokumenata na osmanskome kao što su fermani, bujuruldiye i slično, a naročito koristeći irade, kada su bile u pitanju teme iz reformskog perioda osmanske povijesti. Može se reći da važnost ovog njegovog prijevoda nije samo u tome što je dao kvalitetan prijevod koji će značajno doprinijeti razumijevanju osmanskog razdoblja historije Novopazarskog sandžaka nego je poseban značaj u tome što je u potpuno zreloj i završnoj fazi svog naučnoistraživačkog puta davao često veoma precizna i opširna pojašnjenja termina koji se odnose na administrativno-upravne pojmove kao i na brojne pojave i termine povezane s njima kojim se iskazivala suštinska priroda raznih relacija u okviru osmanskog sistema.

Ostat će upamćen po njemu svojstvenom iznimnom žaru i energičnosti kojim je iznosio svoje stavove, a držao je za sebe, i to je jasno isticao, da su mu stavovi posebni. On je tako osjećao i veoma često je u tome imao pravo jer je za to, uglavnom, mogao podastrijeti uvjerljive i validne dokaze. No moram ovdje napomenuti da, iako je imao precizan i sasvim isprofiliran naučni izražaj, ipak je povremeno, posebno u periodu kada je pisao predgovor za svoju knjigu o Gradašćevićevom pokretu te na dva-tri mjesta u bilješkama novopazarskog sidžila koristio pored znanstveno-spoznatih konstatacija i, sasvim bespotrebno, neke dnevopolitičke formulacije svojstvene novinarskom načinu izražavanja koje se prilagođava grupno definiranim stavovima određenih krugova s kojim se u tom trenutku bio identifikovao, što se može shvatiti samo kao moment ispoljavanja slabosti bilo zbog golemih pritisaka i promjena bilo zbog teškoća u fazi „trećeg doba“, budući da je prof. Aličić kroz cijeli profesionalni i znanstveni rad bio poznat kao neko ko je uvijek držao do ispravne naučne metodologije i precizno i sažeto formuliranog

10 Ovdje treba napomenuti da je prvu varijantu prevoda navedenog deftera dao šerijatski kadija Abdulah Polimac čiji se rukom ispisani rukopis čuva u GHB, a štampani primjerak u OIS-u.

naučnog iskaza. Ni on ni njegovo djelo neće biti zaboravljeni od strane onih koji se profesionalno bave istim ili sličnim temama, osobito onih koje zanima reformski period osmanske države.

Sada kada je njegova ovosvjetska knjiga zatvorena, neka mu Uzvišeni Allah pruži oprost i smiluje mu se na onom svijetu: RAHMATULLAHI ‘ALAYHI WASI‘AN! AL-FATIHA!

Azra Gadžo Kasumović